

Kuidas on silmu püütud

1939. aastal ilmunud „Endis-Eesti elu-olu” esimeses osas „Lugemispalu kaluri ja meremehe elust” kirjeldab Oskar Loorits silmupüüki Narva jõel. Kaluriteks olid peamiselt venelased. Kalurid kandsid nahast või kummist pikki säärikuid (kalavinskid), õlitatud riidest kollast põlle, nahast või riidest kindaid, läiksirmiga mütsi ja kulunud tööriideid.

Silmu püüti Narva joast Soome laheni. Püügiala oli maaomanike vahel jaotatud (jõeäärsete kinnisvarade omanikel oli kalastusõigus kuni jõe keskkohani). Osa püügikohti rentis põllutöoministerium kaluritele. Vabapüüki ei toimunud. Silmupüük oli seadusega lubatud 1. augustist 1. veebruarini. Suuremad saagid olid veerikastel aastatel ja tormistel ilmadel külma ja läbipaistmatu veega.

Silmupüügi viisid olenevad jõevoolu kiirusest. Narva joast Narva puusillani, kus vool oli eriti kiire, püüti silmu tõkete (kalaaedade, sakoolide) ning vits- ja niitmõrdadega. Puusillast mereni püüti „torude” ehk mõrdadega, mis olid valmistatud männi õhukestest lauakestest ja kasetohust.

Sakooliga (kalaaedadega) püük algas juulis, kui jõe kaldale toodi kuue sülla pikkused kahele jalale toetuvad tõkkepukid. Neid pandi kaldaga risti üle jõe viis kuni seitse ja need moodustasid justkui silla. Vastuvoolu asetsevale küljele taoti kooritud kuusevarvad vitsmõrra avause suuruste vahedega. Vitsmõrd oli peenikestest pajuvitstest punutud 60–70 sentimeetri kõrgune koonus, mille põhjas oli auk, kust silmud said mõrda minna. Vitsmõrra keskel olid juhtkepid. Mõrrad pandi avausega mere poole ja kindlustati lattidega. Vitsmõrrad pandi sisse nelja-viie ajal pärastlõunal ja võeti välja järgmisel päeval päikesetõusuga (hea saagi korral) või siis kahe-kolme päeva möödudes. Pukid võeti jõest välja jää tekkimisel.

Torbikute ehk torudega püük käis kogu jõe ulatuses puusillast mereni. Varem valmistati torbikud kuusekoorest, 1930. aastatel aga kasetohust, õhukestest männilaudadest ning ka värnitsaga immutatud papist. 60 torbikut seoti *seljanööri*le, selle püünise kohta käis ka nimi *rait*. Seljanööri lõpus, mõlemal pool, oli ankruks kivi (*mõrra partsa*). Ühes seljanööri otsas oli *kupunöör*, mille otsas olev *kupp* ehk *vaia*s ujus veepinnal ja tähistas püünise asukohta ning algust. Igal omanikul oli oma kupumärk ehk *kleimat*, mis oli lõigatud püünise puuosale. Torbikutega käidi kalal kahe-mehepaadiga, üks sõudis risti üle jõe ja teine tegeles torbikutega.

Renditud silmupüügi piirkond oli Narva puusillast Pimeaja nurgani, kus teiste seas rentisid püügikohti kalameeste organisatsioonid. 1902. aastal asutati Narva Kalameeste Selts, 1932. aastal asutati Eesti Tarvitajate Kalameeste Ühing. Rendipiirkonna kalamehed pidid kõik korraga minema torbikuid viskama ja välja võtma. Üheaegne viskamine vältis torbikurivide segiminekut.

Sääsad ehk siesud – kalapüünised Narva jõel, Vasknarva ja Skamja vahel. 1930. Gustav Ränk. Foto: ERM Fk 557: 39.

Silmutorbikud kuivamas Narva jõe kaldal kalurikolhoosis
Oktjabr. Narva. 1958. A. Luts. Foto: ERM Fk 1267: 7.

Vanal ajal veeti Narva silmusid Avinurme meistrite tehtud puutünnides üle Venemaa. Tünnid olid kuusepuust, nelja vitsaga ja kahe põhjaga. Praetud terved silmud laoti tünni ja kallati kahe päeva möödudes üle soolveega. Pipra, muskaatpähkli, loorberilehtede ja veiniäädikaga maitsestatud soolvesi kallati tünni põhjaava kaudu, hiljem suleti see puuprundiga. Tünnid olid kindla moodsuga, sinna mahtus tavaliselt 100, 200 või 500 silmu. Silmusid vahendasid üksikud venelastest kalakaupmehed. Toores silm maksis vanal ajal Narvas kaks kopikat, müüdi viis või kümme silmu korraga.

1934. aastal püütud Narva jõest 800 grammi kaalunud silm, mis anti Eesti Rahva Muuseumile.

Igal peremehel oli võrdne arv raitasid, 15 või rohkem. Iga raida viskamiseks tuli koos jõele sõita.

1936. aasta sügistorm ajas paljude kalurite raidad segi, laev vedas need kaldale ja siis harutas igaüks omi.

Algelisemad püügiviisid olid käega ja võrkkahaga. Mai lõpus, keelatud ajal, käidi silme kinnastatud käega välja tõstmas, ööga võis laterna valgel püüda isegi 600–700 tükki. Võrkkahaga püügil asetati kahv allavoolu ja kividele kinnitunud silmud vajutati jalaga lahti.

Silmud toodi koju kinniseotud kotiga, kallati suurde puunõusse ja raputati soola peale ning segati puust mõlaga. Silmud muutusid pehmemaks ja nende peale tekkis veresegune kollakas vaht. Enne praadimist tõmmati puuanumast võetud silm läbi pihu limast puhtaks ja pandi raudrestile, seejärel ahju.

Silmu praadimine oli hinnatud oskus ja selle valdajad käisid ka Volga ääres kui oskustöölised. Korraga oli küpsetamisel ametis kaks meest, üks ladus ja teine praadis.